
RECENZIÓK

GALLA FERENC: Pálos missziók Magyarországon a 17–18. században. Sajtó alá rend.: Fazekas István.

Budapest–Róma, MTA-PPKE „Lendület” Egyháztörténeti Kutatócsoport – Gondolat Kiadó, 2015. (Collectanea Vaticana Hungariae. Classis I. Vol. 11.) 531 old.

Galla Ferenc évtizedekig csak kéziratban hozzáférhető monumentális munkája, a *Collectanea Vaticana Hungariae* sorozat keretei között idén az érdeklődő közönség számára is elérhetővé vált. A posztumusz kiadást Fazekas István precíz és átfogó – és külön kutatást igénylő – sajtó alá rendezése, illetve a gondos sorozatszerkesztői munka tette lehetővé. A sorozat nemrég megjelent, tizenegyedik kötete végigveszi a magyarországi katolikus megújulás szempontjából jelentős pálos missziók két évszázadát. A munka alapját egy igen részletes levéltári kutatás jelenti. A korábban feldolgozatlan források java a *Sacra Congregazione de Propaganda Fide* levéltárából és a Magyar Nemzeti Levéltár Országos levéltárának iratanyagából áll össze.

Jelen kötet három könyvre tagolódik, melyek rendezési elve a szerzet életében és missziójában beállt nagyobb változásokat veszi sorra. A felépítést illetően világos a szerző elgondolása, a három nagy egység a rend megújulását, a missziók felfutását és az állhatatos munka beérését mutatja be. Az első könyv a 17. század elején veszi fel a Pálos Rend történetének fonalát, s elemzi érzékletesen az előző század örökségét, a hanyatlás következményeit. E rész az újra-kezdés, megújulás nehézségeiről és eredményeiről szól. Galla végigveszi azokat a településeket, ahol a középkorból fennmaradt kolostorok a katolikus hitélet megújítását mozdították előre. A részletekben és adatokban gazdag egységet, a hitelesítő gócpontok újrászűlésének vázolásán túl, a kiemelkedő misszionárius életművet hátrahagyó Vanoviczy János pálos atya több évtizedes munkásságának bemutatása zárja. Az első pálos apostoli misszionárius pályáját a szerző – stílusára oly jellemzően – élménydúsán, olvasmányos formában adja elő.

Boldog Özséb rendjének magyarországi kolostorai és missziósházai, földrajzi elhelyezkedésüket tekintve nagyfokú egyezést mutatnak a 17. század végi kurucmozgalmak területi kiterjedésével. Így törvényszerű, hogy a missziók és sokszor mindennapos küzdelmeik egyik központja Felső-Magyarország keleti felére, főként a Szepességre és környékére összpontosult. Az 1660–1670-es évek térítő missziói – ahogy jelen munkából is kiviláglik – e területen válnak igazán maradandóvá és meghatározóvá. Ez jól érzékelhető a kötet felosztásában is, hiszen a legterjedelmesebb részt a kuruc időkben zajló missziók bemutatása teszi ki. A fent említett területet tovább szűkítve, a vallási küzdelemnek – pálos szempontból – az egyik legforróbb pontja Késmárk volt. A város csapongó vallási konfliktusait a szerző mind Thököly Imre, mind II. Rákóczi Ferenc idején vizsgálja, érzékletesen előadva a pálos szerzetesek megpróbáltatásait.

A Wesselényi-féle összeesküvés vallásügyi hozadékaként a katolikusok – jelen esetben a pálosok – jelentős javadalmakat szereztek a protestáns egyházak kárára. Nem volt ez máshogy Késmárkon sem, ahol a rend 1671 januárjától véglegesen megtelepedett. A katolicizmus térségbeli küzdelmeinek összegzése jól példázza a 17. századi vallási alapon tagolódo konfliktusokat. Ebbe a pattanásig feszült helyzetbe lehet beilleszteni Wildt Gábor meghurcolását vagy Thököly Imre templomfoglalásait, amely az ágostai konfesszióknak biztosította volna a szepesi város katolikus templomait. E részben kidomborodik az ismert tény, hogy a 17. század végére megerősödik a katolicizmus ellenálló képessége, és Thököly uralma sem tudja már megtörni a missziósok küldetését. Késmárk,

Thököly városa különösen nagy figyelmet kap a második részben. A térségbeli pálos térnyeréssel szemléletesen mutatja be a szerző az országos tendenciát, a trienti katolikus konfesszionalizáció eredményességét és túlsúlyba kerülését. A második könyvben ezenkívül terjedelmes rész foglalkozik a szerzetesek önfeláldozásával, protestánsok általi jogfosztottságukkal. A kötet sorra veszi a kuruc kegyetlenkedést és pusztítást, ami sok esetben nehezen gyógyuló sebeket ejtett a szerzet életében. A szerző számos példát hoz plébániák, kolostorok javadalmainak pusztulására, jogtalan tulajdonváltására és az azt követő lipóti időkben történő pereskedésekre. A helyi konfliktusokat a második könyv egy eseményfonalra fűzi fel s ad ezáltal színes, életszerű képet a korszak vallási és politikai viszonyrendszeréről. Érdekes a fent említett pálos missziós és pasztorális tevékenység területi elosztását összevetni a magyar területeken szintén jelentős – vagy jelentősebb – és korszakban megegyező jezsuita, illetve ferences missziós munkával.¹ Ebben a kontextusban látszik csak igazán, hogy Galla eme munkája egy újabb fontos mérföldkő a missziók kutatásában, ami szükségessé tette a kiadásra, elkészülte után több évtizeddel is.

A kötet harmadik és egyben utolsó könyve a rend 18. századi missziós történetével foglalkozik, melynek végén a korszak általános mérlegét is megvonja. Az előző két egységénél lényegesen rövidebb részen már érezhető, és dokumentáltan is tetten érhető, a 17. század vallási hevületének mérséklődése. Az új eszmék terjedése során a missziók lendülete és sikeressége alábbhagyott, és jelentőségük, ha nem is markánsan, de csökkenni kezdett. A harmadik könyv a missziók hatékonyságát és eredményeit egészen az 1786-os józsefi feloszlató rendeletig tárgyalja. Ezután a mű tanúsága szerint megszűnnek a Kongregáció ügymenetében a pálosokról szóló iratok.

Az igényes kivitelben kiadott, a pálosok misszióit több mint négyszáz oldalon tárgyaló mű végén forráshelyeket és felhasznált szakirodalmat felsorakoztatott rész található. A kötethez tartozik továbbá egy angol nyelvű térkép is, amely a tárgyalt rend kolostorait és misszióházait tünteti fel. A terjedelmes angol nyelvű rezümé előtt egy jól használható, pontos, megbízható hely- és névmutató található, amely Sági György és Fazekas István munkáját dicséri.

E kötet, melynek megjelentetése a Lendület-program fontos és látványos eredménye, kétségkívül hasznos és megkerülhetetlen kézikönyve lesz a korszakkal foglalkozó történészeknek, akárcsak a társadalom-, illetve a művelődés-történettel foglalkozóknak.²

(ism.: *Oláh P. Róbert*)

-
- ¹ MOLNÁR ANTAL: Lehetetlen küldetés? Jezsuiták Erdélyben és Felső-Magyarországon a 16–17. században. Bp., 2009. (TDI Könyvek 8.) 286. p.; GALLA FERENC: Ferences misszionáriusok Magyarországon: a Királyságban és Erdélyben a 17–18. században. Kiad.: Fazekas István. Bp.–Róma, 2005. (CVH I/2.)
  - ² A kötet elektronikus változata letölthető: MTA-PPKE „Lendület” Egyháztörténeti Kutatócsoport: <http://www.institutumfraknoi.hu/> / Kiadványok / Collectanea Vaticana Hungariae. Az ELTE BTK Szekfű Gyula Történeti Könyvtárban 2015. május 28-án tartott szakmai bemutatót ld.: CVH. vol. I/11. Presentation ELTE BTK. Online: <http://www.youtube.com>